

УКРАЇНКА ВОЛОДИМИРА ДАНИЛОВА

2004 року минає сторіччя збірника пісень, упорядкованих В. В. Даниловим (“Пісні села Андреевки Нежинського уезда”). Етнічний росіянин, В. Данилов, потрапивши до Ніжина, так захопився вивченням українського фольклору, що згодом цілком заслужено називав себе “українським фольклористом”.

“Як я став українським фольклористом” – така назва його автобіографічного нарису, надісланого на прохання “Етнографічної комісії” ВУАН (1930 року В. Данилов одержав листа за підписом голови комісії А. Лободи та секретаря О. Андрієвського з проханням надіслати фото, біографічні відомості та список публікацій для покажчика праць етнографів, зв’язаних науковою діяльністю з Україною)¹. Відомий на той час лєнінградський учений, що у 1920-х роках активно працював у Товаристві дослідників української історії, письменства і літератури (Лєнінград), друкувався в українських часописах “Україна” та “Етнографічний вісник”, одразу надіслав до Києва автобіографію і список наукових праць, а 1931 р. – і фото, яке й публікуємо в цьому номері “Народної творчості та етнографії”.

1966 року відділ фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР організував кілька експедицій до с. Андріївки (тоді і тепер – Ічнянського р-ну на Чернігівщині). Її керівник – Олексій Іванович Дей – активно листувався з Володимиром Даниловим (листування почалося зі Львова, тривало і в Києві, де з 1963 р. О. І. Дей очолював відділ фольклористики). Двічі побувавши в Андріївці (у травні та у серпні-вересні 1966 р.), О. І. Дей писав В. Данилову: “Сучасна Андріївка не знала про існування Вашої книги, і коли я її привіз, книжка пішла по руках, завдяки їй нам охоче співали”^{2*}.

* Лист написано російською мовою – Т. Ш., текст подаємо у власному перекладі.

О. І. Дей просить В. Данилова описати атмосферу, в якій здійснювалися записи 1902 р. і надіслати фото записувача тих далеких часів. У наступному листі він дякує В. Данилову за надіслані відповіді і ділиться планом видання майбутньої книжки: 1) передмова наукового характеру; 2) повний передрук видання В. В. Данилова; 3) сучасні записи (з мелодіями).

У листі від 17. 06. 1966 р. О. І. Дей бідкається, що так і не зміг розшукати у фондах ІМФЕ матеріал В. Данилова “Як я став українським фольклористом”. Мені пощастило натрапити на них лише у травні 2003 р. і запропонувати увазі читачів “Народної творчості та етнографії”.

У листі від 17. 10. 1977 р. О. І. Дей скаржиться на брак часу через часті засідання Вчених рад, що не приносять йому задоволення. Щоправда, одне засідання він виділив як дуже цікаве: 16. 10. 1966 р. вчений побував на захисті докторської дисертації Віктора Петрова “Мова. Фольклор. Етнос” і назвав цей захист блискучим. Далі знову пише про книжку, назва якої на той час викристалізувалась: “Пісні села Андріївки в записах 1902 і 1966 років”. “Можливо, що і в 2000 році хто-небудь зробить таку експедицію”, – завершує О. І. Дей³.

26 травня 1967 р. Олексій Іванович радісно повідомляє В. Данилову: книжка по суті готова (ця робота так і не була надрукована і знайти її поки ще не вдалося. – Т. Ш.). В. Данилову на той час було 85 років, і його інколи огортав сум, що тонко відчували його адресати. “Ваш лист, – пише О. І. Дей, – вразив мене якоюсь ледве відчутною, але глибокою людською печаллю... Ваш життєвий шлях не дає приводу для такої печалі”⁴.

В. В. Данилов

Ніжин, Катеринослав, Одеса, Львів, Київ – знакові українські міста в біографії Володимира Данилова. У Ніжині він навчався у відомого вченого Михайла Несторовича Сперанського (1895–1906 рр. – професор російської словесності Ніжинського історико-філологічного інституту ім. князя Безбородька, з 1906 р. – професор Московського університету). Фотографії свого вчителя В. Данилов любовно зберіг і в кінці 1960-х років, разом з частиною архіву передав до Києва, у центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва УРСР, де вони зберігаються й досі.

Всесвітньовідомий фольклорист Володимир Якович Пропп у листах до В. Данилова, що також зберігаються в Києві, неодноразово згадував М. Сперанського і те враження, яке на нього справило читання його курсу лекцій з народної російської словесності: “Від Вашого листа повіяло “живою старовиною”. Ви мали щастя вчитися у М. Н. Сперанського – зараз таких учителів-учених нема. Колись я ґрунтовно опрацював його курс лекцій, і вперше відчув всю значимість цього предмета, який тоді викладали в університетах дуже погано.

Всього того, що Ви пишете про експедиції слідами Ваших маршрутів, я не знав. Все це дуже цікаво і говорить про те, що Вас і Вашу роботу на Україні не забувають, і значить Ви потрібні”^{5*}. Лист датовано 31. I. 1967 року.

* Подасмо нижче цю ж цитату з листа В. Я. Проппа мовою оригіналу:

“От Вашего письма повеяло «живою стариной». Вы имели счастье учиться у М. Н. Сперанского – сейчас таких учителей-ученых уже нет. Когда-то я основательно проработал его курс лекций и тут я впервые почувствовал всю значительность этого предмета, который тогда преподавали в университетах очень плохо.

Всього того, что Вы пишете об экскурсиях по следам Ваших маршрутов, я не знал. Все это очень интересно и говорит о том, что Вас и Вашу работу на Украине не забывают, и значит Вы нужны”.

Вражає кількість листів, написаних В. Даниловим до більш як 200 адресатів, серед яких чимало імен, значних для української фольклористики: Олексій Іванович Дей, Іван Павлович Березовський, Василь Микитович Скрипка, Марія Митрофанівна Олійник (Шубравська), Олександр Андрійович Правдюк... Всі ці вчені працювали над різними темами і всі зверталися за порадами і матеріалами до Володимира Данилова. З листів Василя Скрипки довідуємося про цікаві деталі експедиції в с. Андріївку: “Коли ми вдруге побували в Андріївці (25. VIII – 6. IX), то мені пощастило знайти старого Й. М. Дяченка, якого вчила Ваша мама”⁶. У цьому листі, що написаний 16. IX. 1966 року, В. Скрипка повідомляє що підібрав для В. Данилова і вислав вірші Василя Симоненка, бо дістати сам збірник – проблема. Іван Павлович Березовський звернувся до В. Данилова як автор монографічного дослідження “Українська радянська фольклористика”. Він надіслав ученому анкету, яку просить заповнити (він мав намір готувати і видавати бібліографічний покажчик українських фольклористів)⁷.

Марія Митрофанівна Олійник (у заміжжі – Шубравська) у 1966–1967 роках працювала над кандидатською дисертацією про фольклористично-етнографічну діяльність Д. І. Яворницького, з яким свого часу контактував В. Данилов (в архіві В. Данилова в УДАМЛІМ збережено машинописні копії листів Д. І. Яворницького). Марія Митрофанівна цікавилася, як писалася рецензія В. Данилова на збірник пісень Д. І. Яворницького “Малороссийские народные песни”, що була опублікована в № 7–8 “Киевской старовины” за 1906 рік.⁸

Олександр Андрійович Правдюк, що на початку 1960-х років працював над темою “Шевченко і народна пісня”, звернувся до В. Данилова з приводу рукописного щоденника М. Маркевича, що зберігався в Ленінграді: чи є там відомості про 40–50-і роки XIX ст., зокрема про Т. Шевченка?⁹

Усі названі факти й імена, що з ними пов'язані, вже стали частиною історії української фольклористики. Багато з названих тут учених я знала особисто, але саме крізь призму їхніх наукових контактів з Володимиром Даниловим, через неофіційне спілкування в листах, по-новому оцінюю їхню людську і наукову сутність. Як дослідниця історії української фольклористики 1920-х років, без перебільшення можу сказати, що 1960-і роки були для фольклористики по-своєму плідні і по-своєму драматичні (цінна робота О. І. Дея (монографічне обстеження українського села) так і не була надрукована, а “Українська радянська фольклористика” І. П. Березовського не стала віддзеркаленням того потужного наукового заряду, яким володів учений). Це була драма цілого покоління українських фольклористів, які, на відміну від учених 1920-х років, не могли бути самими собою.

Мене вразили слова Володимира Проппа з листа до Володимира Данилова 8. V. 1965: “Чим старшим я стаю, тим більше я починаю розуміти, що наука поза якимись людськими стосунками і зв'язками – порожній звук. У Вашому листі я відчув привіт від вченого і людини до такої ж людини”^{10*}.

* “Чем старше я становлюсь, тем больше я начинаю понимать, что наука вне каких-то человеческих отношений и связей – пустой звук. В Вашем письме я почувствовал привет от ученого и человека к такому же человеку”.

Серед адресатів В. Данилова – улюблениця студентів-філологів кінця 1970 – початку 1982 років – викладачка російської літератури Зінаїда Василівна Кирилук. Їхнє листування тривало майже 10 років (у ЦДАЛМ збережено 22 листи 1958–1967 рр.).

З 1948 року В. Данилов працював старшим науковим співробітником Інституту російської літератури (Пушкінський Дім АН СРСР). Саме завдяки праці в цьому науковому центрі В. Данилов увійшов в історію культури як дослідник класичної російської літератури (XVIII–XIX ст.). 1958 року молода київська дослідниця Зінаїда Кирилук, працюючи над дослідженням творчості Ореста Михайловича Сомова (цей теоретик романтизму свого часу полемізував з першим видавцем українських народних дум М. Цертлєвим), звернулася за порадами до Володимира Данилова. Після данилівських перипетій з присудженням йому ступеня доктора наук Зінаїда Василівна писала В. Данилову: “Вас і без того знають і шанують далеко за межами того міста, де Ви трудитесь. А цього досягнути значно важче, ніж написати й захистити докторську дисертацію”¹¹.

Зінаїда Василівна розповідала мені про останню зустріч з тяжко хворим Даниловим, яка відбулася незадовго до його смерті (помер учений 24. 04. 1970 р. у Ленінграді).

Листи – відповіді В. Данилова З. В. Кирилук зберігає у своєму домашньому архіві (м. Київ).

... Далекого 1895 року Володимир Данилов розпочав відкривати для себе Україну, а відкривши, не поривав з нею все своє життя. Сьогодні Україна заново відкриває для себе Володимира Данилова, в особі якого українські фольклористи мали авторитетного й неупередженого дослідника-порадника.

м. Київ

1 Центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі ЦДАМЛМ), фонд 134, од. зб. 187, арк. 1.

2 ЦДАМЛМ, ф. 134, од. зб. 45, арк. 1.

- 3 Там само, арк. 5 (зв).
- 4 Там само, арк. 9.
- 5 Там само, од. зб. 133, арк. 3–3 (зв).
- 6 Там само, од. зб. 142, арк. 2–2 (зв).
- 7 Там само, од. зб. 18.
- 8 Там само, од. зб. 116.
- 9 Там само, од. зб. 131.
- 10 Там само, од. зб. 133, арк. 2–2 (зв).
- 11 Там само, од. зб. 70, арк. 4.

ІНФОРМЕ